

คัมภีร์ปทสังคหะ : การตรวจชำระและการศึกษาวิเคราะห์ Padasangaha : Edition and Analytical Study

พระเทพปริยัติมุนี ผศ.ดร.

พระศรีสุทธีเวที, รศ.ดร.เวย์ย์ บรรณกรกุล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโษส นครปฐม

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาเนื้อหาโครงสร้างคัมภีร์ปทสังคหะ ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์ปทสังคหะนี้ รจนาโดยพระอาทิตย์จวงค์ อดีตเจ้าอาวาสวัดอาทิตย์จวงค์ กรุงย่างกุ้ง ประเทศสหภาพเมียนมาร์ พระอาทิตย์จวงค์เป็นพระภิกษุผู้มีวิริยะอุตสาหะยิ่งนัก กล่าวกันว่าท่านชอบอ่านตำราวิชาการจนบางครั้งควมมิได้จำวัดหลายวัน และได้ศึกษาพระไตรปิฎกจบถึง ๔๐ รอบ ในบั้นปลายชีวิตของท่านได้เปิดหลักสูตรสอนพระไตรปิฎกโดยย่อ ๖ เดือน และได้สอนหลักสูตรนี้หลายครั้งจนถึงวาระสุดท้าย คัมภีร์ปทสังคหะ แปลว่า “ประมวลลบท” หมายถึงการรวบรวมบทในภาษาบาลีทั้ง ๔ อย่าง คือ นาม อาขยาต อุปสรรค และนิบาต

คัมภีร์ปทสังคหะจัดอยู่ในกลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์ที่ไม่อ้างสูตร โดยส่วนมากแต่งเป็นคาถา เพื่อสะดวกต่อการท่องจำทำความเข้าใจ ลำดับขั้นตอนนำเสนอไม่ซับซ้อน มีลักษณะอาศัยปมมาลาจากคัมภีร์ต้นแบบ เช่น คัมภีร์กัจจายนะ ปทรูปสัทธิ และสัททนีติไวยากรณ์ เป็นต้น และอาศัยเนื้อความบางส่วนจากคัมภีร์กลุ่มสุโธธาลังการบ้าง คัมภีร์สัททเททจินตนาเป็นต้นบ้าง ดังนั้น ผู้วิจัย จึงได้นำเสนอความเชื่อมโยงของเนื้อความในคัมภีร์ ปทสังคหะ ๖ วิชาภาคที่เป็นส่วน สยาทยนุต วิชาภาคที่ ๗ เป็นตยาทยนุต และ ๒ วิชาภาคสุดท้ายกับคัมภีร์ที่อาศัยหรือจะเรียกว่าคัมภีร์ต้นแบบในการรจนาคัมภีร์ปทสังคหะ เช่น การกระจายบท บทที่นำมากระจายตาม การแสดงลักษณะอาขยาต เป็นต้น

คำสำคัญ : ไวยากรณ์บาลี, ปทสังคหะ

ABSTRACT

This research paper's objective is to study the background history and contents of Padasangaha scripture. The findings are that Padasangaha scriptures was composed by Venerable Adicavong, the late abbot of Adicavong monastery, Yangon, the Republic of the Union of Myanmar. Ven. Adicavong was acclaimed as a great diligent bhikkhu. It was said that he had read academic texts until he forgot sleeping for several days. He had completed reading Tipitaka 40 rounds and officially opened Tipitaka Studies curriculum (six months course) and taught several times until the end of his life. 'Padasangaha' word means 'glossary of Pali term' which means a collection of 4 Pali components including noun, verbal conjugation, prefix and suffix.

This Padasangaha scripture was categorized in grammatic group without Sutta. They are almost verses for purpose of easily memorizing and understanding without complex patterns.

collects Pali terms from 3 main original scriptures; Kaccayana, Moggallana and Saddaniti etc. as well as some terms from Saddattabhedacinta texts etc. therefore researcher presents the relation of contents in first 6 parts of Padasaghaha scripture which are parts of Syadyanta and the last 2 parts with reference texts called as original scripture for Padasangaha, for example distributing, distributed terms and verbal conjugations and so on.

Keywords : Pali grammar, Padasangaha

๑. บทนำ

พระพุทธทรงแสดงโดยสภาพแห่งธรรมแล้ว เป็นธรรมที่ลึกซึ่งรู้ได้ยาก ดังที่ปรากฏพุทธดำรัสว่า อธิโค โข มหายัมมโม คมภีโร ทุทโธสุ ทุณฺโฬสุ สนฺโต ปณฺโณ อตฺตกาจโร นิปุณฺโณ

ปณฺณิตเวทนีโย ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ ลึกซึ่ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต ไม่เป็นวิสัยแห่งตรรกะละเอียด บัณฑิตจึงจะรู้ได้^๑ พระอรรถกถาจารย์ผู้รู้พุทธาธิบายทั้งโดยอรรถและ พยัญชนะแห่งพระพุทธทรงแสดงได้อรรถาธิบายพระพุทธทรงแสดงที่เป็นบาลีพระไตรปิฎก ส่วนที่ยากต่อการเข้าใจให้เกิดความเข้าใจง่ายขึ้นสำหรับผู้ศึกษา จึงเกิดลำดับคัมภีร์อธิบายลดหลั่นกันลงมาตามลำดับชั้น จัดเป็นคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา โยชนา ทีปนี ปกรณ์วิเสส และคัมภีร์สหทวิเสส^๒ คัมภีร์อรรถกถาเป็นต้นเหล่านี้เป็นคัมภีร์ที่อธิบายทั้งในรูปศัพท์ประโยค ไวยากรณ์ และสภาวะธรรม ตลอดจนเรื่องราวต่างๆ ที่มีได้บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้ในพระไตรปิฎกได้อย่างถูกต้องตรงตามพุทธประสงค์ คัมภีร์เหล่านี้ถูกบันทึกไว้ด้วย "ภาษามคธ" ภาษามคธ จึงได้ชื่อว่า "ภาษาบาลี" คำว่า "ปาลี" หรือ "ปาฬิ" มาจาก ปา ธาตุ ในอรรถ รกฺขณฺ คีโร รกฺขา, ระเบียบแนว ลง หิ ปัจจัย^๓ หมายถึงบันทึกรักษาคำสอนของพระพุทธองค์ไว้ จึงกล่าวได้ว่า การศึกษาคำสอนของพระพุทธองค์ที่นับว่าเป็นการศึกษาที่ใกล้เคียงพุทธดำรัสที่สุด คือ การศึกษาพระพุทธพจน์จากภาษาบาลี

ภาษามคธในสมัยพุทธกาลเป็นภาษากลางที่ประชาชนทั่วไปนิยมใช้สื่อสารกันเป็นภาษาท้องถิ่น เพราะแคว้นมคธเป็นแคว้นโกศลที่นิยมใช้ภาษามคธเป็นมหาอำนาจที่แผ่แสนยานุภาพไปทั่วชมพูทวีป เหมือนภาษาอังกฤษที่นิยมใช้ทั่วโลกในปัจจุบัน ส่วนภาษาสันสกฤตในสมัยพุทธกาลเป็นภาษาของชนชั้นวรรณะกษัตริย์และพราหมณ์ซึ่งเป็นชนชั้นสูงเท่านั้น ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงแสดงธรรมด้วยภาษามคธอย่างเดียวเพื่อให้พุทธธรรมเผยแผ่ไปสู่ประชาชนทั่วไปทุกภูมิภาคไม่จำกัดชนชั้นวรรณะ และทรงห้ามการสาธยายธรรมเป็นภาษาสันสกฤตดังปรากฏในคัมภีร์จูฬวรรคานภิกขเว พุทฺธวณฺ ฌนฺทโส อาโรเปตพฺพ. โย อาโรเปยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส. อนุชานามิ ภิกฺขเว สกาย

นิรุตฺติยา พุทฺธวณฺ ปรียาปุณฺณิ^๔ ภิกฺขุทั้งหลาย ไม่พึงยกพระพุทธพจน์ โดยภาษาสันสกฤต ภิกฺขุใดยก ภิกฺขุนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกฺขุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เล่าเรียนพุทธพจน์ด้วยภาษาของตน

๑ วิ.มหา. (บาลี) ๔/๗/๖-๗ วิ.มหา. (ไทย) ๔/๗/๑๑.

๒ ดูรายละเอียดใน สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑-๒๕.

๓ พระมหาสมปอง มุทิโต. อภิธานวรรณนา, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์ปรีณัติ จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๖๖๘.

๔ วิ.จู. (บาลี) ๗/๒๘๕/๓๕.

คัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาบาลีมีอยู่เป็นจำนวนมาก แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ ไวยากรณ์บาลีชั้นสูง ซึ่งเป็นประเภทที่มีสูตร (สาระกฎเกณฑ์) วุตติ (คำอธิบาย) อุทาหรณ์(ตัวอย่างประกอบ) เป็นคัมภีร์ที่รจนาด้วยภาษาบาลีล้วน เป็นคัมภีร์กัจจายณะ โมคคัลลานะ สัททนีติ เป็นต้น อีกประเภทหนึ่ง เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีชั้นพื้นฐาน จัดเป็นประเภทที่ไม่มีสูตร เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ที่แสดงกฎรวบยอดเกี่ยวกับไวยากรณ์บาลี รจนาด้วยภาษาบาลีบ้าง ภาษาอื่นบ้าง เป็นคัมภีร์ การิกา

คัมภีร์ปทสังคหะ จัดเป็นคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีประเภทที่ไม่มีสูตร แต่เป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาแสดงประมวลผลการรวบรวมบทในภาษาบาลี ๔ บท คือ นาม อาขยาต อุปสรรค และนิบาต แล้วนำมาอธิบายแจกแจงตามหลักภาษาโดยละเอียด เป็นผลงานรจนาของพระอาทิตย์จวงค์ พระเถระชาวังกูร์ ประเทศสหภาพเมียนมาร์ ซึ่งมีชีวิตอยู่ในระหว่างพุทธศักราช ๒๔๒๕ - ๒๔๙๔ ท่านเป็นพระเถระที่เชี่ยวชาญหลายภาษา เช่น ภาษาบาลี สันสกฤต และภาษาอังกฤษ เคยเดินทางไปเผยแผ่พระศาสนาในประเทศฝรั่งเศสและอิตาลี เป็นต้น ท่านได้รับยกย่องว่ามีความสามารถทางภาษาทัดเทียมกับโบราณจารย์ชาวพม่า ๑ ใน ๖ ท่าน ตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา ท่านผู้แต่งคัมภีร์เห็นว่า การศึกษาภาษาอย่างเป็นระบบ จะช่วยพัฒนาความรู้ของผู้เรียนเป็นอย่างดี จึงแต่งคัมภีร์นี้เป็นหลักสูตรการเรียนภาษาบาลี และรัฐบาลพม่าก็เคยบรรจุคัมภีร์นี้ไว้เป็นหลักสูตรครั้งแรกเมื่อยังเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษด้วยความสำคัญ คัมภีร์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นว่า หากมีการนำคัมภีร์ปทสังคหะมาศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา โครงสร้างเนื้อหา ก็จะมีประโยชน์ต่อการศึกษาภาษาบาลี อันจะเป็นข้อมูลพื้นฐานในกำหนดนโยบายด้านการศึกษาบาลีไวยากรณ์ของคณะสงฆ์

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาเนื้อหาโครงสร้างคัมภีร์ปทสังคหะ

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีวิธีดำเนินการศึกษา ดังนี้ รวบรวมคัมภีร์ปทสังคหะต้นฉบับภาษาบาลีอักษรพม่า ทั้งในรูปแบบของหนังสือและใบลาน และฉบับบาลีอักษรไทยของสำนักศาสนศึกษาวัด ท่ามะโอ จังหวัดลำปาง ศึกษาลำดับเรื่องเนื้อหา คัมภีร์ปทสังคหะ และทำการวิเคราะห์ในประเด็นที่ผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่า มีส่วนสัมพันธ์สอดคล้องกับคัมภีร์ต่าง ๆ เสนอผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหา เรียบเรียงบรรยาย เจริญพรณา

๔. ผลการวิจัย

คัมภีร์ปทสังคหะ แปลว่า “ประมวลบท” หมายถึง การรวบรวมบทในภาษาบาลีทั้ง ๔ อย่าง คือ นาม อาขยาต อุปสรรค และนิบาต แล้ว นำมาอธิบายแจกแจงบทตามหลักภาษาโดยละเอียด รจนาโดยพระอาทิตย์จวงค์ อดีตอาวาสวัดอาทิตย์จวงค์จังหวัดย่างกุ้ง ประเทศสหภาพพม่า (มีชีวิตอยู่ในระหว่างพุทธศักราช ๒๔๒๕-๒๔๙๔) ขณะแต่งคัมภีร์นี้ได้พำนักอยู่ ณ วัด โอศคาราม จังหวัดมณฑลลยั แต่งจบในพุทธศักราช ๒๔๕๕ เมื่อมีอายุ ๓๐ ปี ผลการวิจัยที่ท่านแต่งและเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป มี ๔ คัมภีร์ คือ ปทสังคหะ กัจจายนสังคหะ มลีนทปัญหานีติ และศิลาจารึกเสาโอศก แม้คัมภีร์นี้สืบทอดของปทสังคหะ ท่านผู้แต่งก็เขียนขึ้นตามคำอาราธนาของพระญาณ

(แลติ-สยาตอ) ในพุทธศักราช ๒๔๖๑ พระอาทิตย์จวงศ์ มีพระราชกรณ ๑๗ พรรษา ได้เดินทางไปศึกษาภาษาอังกฤษ และเผยแพร่พระศาสนาไปยังประเทศอินเดีย ลังกา และอังกฤษ เนื่องจากเป็นคนมีพรสวรรค์ในด้านภาษา จึงสามารถศึกษาภาษาอื่นนอกจากภาษาบาลี สันสกฤต และอังกฤษ อันได้แก่ ภาษาฮินดี เบงกาลี ครุมีชี อูรดู และญี่ปุ่น หลังจากเดินทางไปเผยแพร่ศาสนาในประเทศยุโรปมีฝรั่งเศสและอิตาลีเป็นต้นแล้วจึงได้เดินทางกลับมาถึงประเทศสหภาพพม่าในวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๗ พุทธศักราช ๒๔๗๑ ท่านผู้แต่งเป็นพระภิกษุผู้มีวิริยะอุตสาหะยิ่งนัก กล่าวกันว่าท่านชอบอ่านตำราวิชาการจนบางครั้งควมได้จำวัดหลายวัน และได้ศึกษาพระไตรปิฎกจบถึง ๔๐ รอบ ในบั้นปลายชีวิตของท่านได้เปิดหลักสูตรสอนพระไตรปิฎกโดยย่อ ๖ เดือน และได้สอนหลักสูตรนี้หลายครั้งจนถึงวาระสุดท้าย

เนื่องจากท่านผู้แต่งมีความเชี่ยวชาญในภาษาบาลีสันสกฤตพร้อมทั้งพระไตรปิฎก จึงได้ประมวลเนื้อหาอันเป็นแก่นสารจากไวยากรณ์บาลีที่สำคัญ ๓ คัมภีร์ คือ กัจจายนไวยากรณ์ โมค-คัลลนไวยากรณ์ และสัททนีติปริกณ์ โดยเลือกสรรเฉพาะสาระที่สำคัญมาประมวลแต่งเป็นส่วนมากเป็นร้อยกรอง เพื่อให้เรียนรู้และทรงจำได้ง่าย เพื่อเป็นพื้นฐานแก่นักศึกษาบาลีใหม่ ทั้งยังแสดงปทมาลาของบทนามตามลำดับการันต์ในลึงค์ทั้ง ๓ พร้อมด้วยศัพท์ที่แจกตามการันต์ในลึงค์นั้นๆ และบทอาขยาต ตามลำดับหมวดธาตุ วิภัติ พร้อมด้วยตัวอย่างบทอาขยาตที่แจกเหมือนบทที่ยกขึ้นเป็นแม่แบบ ของหมวดธาตุ วิภัติ ปัจจัยเหล่านั้น และเหมาะสำหรับผู้ปรารถนาจะเพิ่มพูนความรู้ภาษาบาลีให้มากยิ่งขึ้นจากพื้นฐานไวยากรณ์ที่มีพอสมควรแล้ว

ท่านผู้แต่งเห็นว่าการศึกษารูปเป็นระบบจะช่วยพัฒนาความรู้ของผู้เรียนเป็นอย่างดี จึงแต่งคัมภีร์นี้เพื่อใช้เป็นหลักสูตรเรียน และรัฐบาลพม่าก็ได้บรรจุไว้เป็นหลักสูตรกลางสมัยครั้งเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ต่อมาเมื่อได้เอกราชแล้วจึงยกเลิกการบังคับใช้คัมภีร์นี้ไป

ในการศึกษาโครงสร้างเนื้อหา พบว่า คัมภีร์บทสังคหะนี้ จัดเข้าในกลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์ประเภทไม่มีสูตรกำกับ เป็นวรรณกรรมบาลีล้วน มีโครงสร้างใหญ่ โครงสร้างรองๆ ลงไป โครงสร้างใหญ่ เรียกว่ากัณท์มี ๓ คือ

๑. สยาทยนตกณฺฐ กัณท์ที่แสดงคำศัพท์ที่มีนามวิภัติ คือ สวิภัติเป็นต้นต่อท้าย
๒. ตยาทยนตกณฺฐ กัณท์ที่แสดงคำศัพท์ที่มีอาขยาตวิภัติ คือ ตวิภัติเป็นต้นต่อท้าย
๓. สมุจฺจยกณฺฐ กัณท์ที่แสดงการรวบรวมความรู้ส่วนต่อขยาย

ในस्याทยนตกณฺฐ ท่านแบ่งการนำเสนอเป็นปริจเฉทๆ ไป ตั้งแต่ปริจเฉทที่ ๑ ถึงปริจเฉทที่ ๖ ในตยาทยนตกณฺฐ นำเสนอปริจเฉทที่ ๗ เพียงปริจเฉทเดียว ในสมุจฺจยกณฺฐ นำเสนอปริจเฉทที่ ๘ และปริจเฉทที่ ๙

ในปริจเฉทที่ ๑ ท่านตั้งชื่อปริจเฉทว่า นามนามวิภาค ในปริจเฉทนี้ ท่านนำเสนอข้อมูล เป็น ๓ บรรพ คือ

๑. ปุณฺณลึงคบรรพ แสดงการันต์ และคณปทมาลาแม่แบบและคำศัพท์แจกเหมือนในปุณฺณลึงค์
๒. อิตถิลึงคบรรพ แสดงการันต์ และคณปทมาลาแม่แบบและคำศัพท์แจกเหมือนในอิตถิลึงค์
๓. นปุณฺณลึงคบรรพ แสดงการันต์ และคณปทมาลาแม่แบบและคำศัพท์แจกเหมือนในนปุณฺณลึงค์

ในปุณฺณลึงคบรรพ มี ๖ การันต์ คือ อการันต์ อาการันต์ อิการันต์ อีการันต์ อุการันต์ อูการันต์ และโอการันต์ ในอิตถิลึงคบรรพ และนปุณฺณลึงคบรรพ ก็เช่นกัน ในปุณฺณลึงคบรรพ แสดง อการันต์ไว้ด้วย สุดตาทิตณะ (ปฐิสาทิตณะ) มโนคณะ ภควาทิตณะ (คณฺวาทิตณะ) คจฺจนฺตาทิตณะ ราชาทิตณะ ในอาการันต์และอิการันต์ เป็นต้น ก็เช่นกัน แสดงคณะ และปทมาลาที่เป็นแม่แบบ พร้อมศัพท์แจกเหมือน ในอิตถิลึงคบรรพ และนปุณฺณลึงคบรรพ ก็มีนัยแห่งการแสดง คณะ และปทมาลาที่เป็นแม่แบบไว้ พร้อมศัพท์แจกเหมือน

ในปริจเฉทที่ ๒ ท่านตั้งชื่อปริจเฉทว่า สัพพนามวิภาค ในปริจเฉทนี้ ท่านสรุปนำเสนอสัพพนาม เป็น ๒ กลุ่ม คือ ดิลิขสัพพนาม และอลิงสัพพนามปพพ ในดิลิขสัพพนาม ท่านแยกแสดงเป็น ๓ ส่วน คือ สัพพนามปงฺลึงคบรรพ สัพพนามอิตถิลิงคบรรพ และสัพพนามนปงฺสกลิงคบรรพ ในสัพพนามทั้ง ๒ กลุ่มนั้น ท่านแสดงปทมาลา ของสัพพนามเหล่านั้น

ในปริจเฉทที่ ๓ ท่านตั้งชื่อปริจเฉทว่า สมาสนามวิภาค ในปริจเฉทนี้ ท่านสรุปนำเสนอสมาสนาม เป็น ๖ กลุ่ม คือ อัปพยิภาวบรรพ กัมมธารยบรรพ ทิคุบรรพ ตปฺปุริสบรรพ พุพฺพทธีบรรพ และทวันทบรรพ ในแต่ละบรรพ ท่านแสดงตัวอย่างรูปวิเคราะหฺ และปทมาลาไว้ตามสมควร

ในปริจเฉทที่ ๔ ท่านตั้งชื่อปริจเฉทว่า ตัถฺยิตนามวิภาค ในปริจเฉทนี้ ท่านสรุปนำเสนอตัถฺยิตนาม เป็น ๖ กลุ่ม คือ อปจฺจปพฺพ อนนฺตคตฺตปพฺพ อสฺสตฺตลปพฺพ สงฺขยาปพฺพ ภาวปพฺพ อพฺยยปพฺพ ท่านแสดงตัวอย่างรูปวิเคราะหฺ และปทมาลาไว้ตามสมควร

ในปริจเฉทที่ ๕ ท่านตั้งชื่อปริจเฉทว่า กิตฺตนามวิภาค ในปริจเฉทนี้ ท่านสรุปนำเสนอกิตฺตนาม เป็น ๖ กลุ่ม คือ ปจฺจุปปนปพฺพ อติตปพฺพ อนนฺตคตปพฺพ เตกาลิกปพฺพ อนนฺตคตคาลปพฺพ สตฺตสาธนปพฺพ ในแต่ละบรรพท่านแสดงตัวอย่างรูปวิเคราะหฺ นิพณฺณบท และตัวอย่างปทมาลา เพื่อให้ให้นักศึกษากำหนดได้ว่า คำศัพท์ที่เป็นนิพณฺณบทนั้นนับเข้าในนามคณะไหน

ในปริจเฉทที่ ๖ ท่านตั้งชื่อปริจเฉทว่า อพฺยยวิภาค ในปริจเฉทนี้ ท่านสรุปนำเสนออัพยยศัพท์ เป็น ๒ กลุ่ม คือ อุปฺสรรคบรรพ และนิบาตบรรพ ในอุปฺสรรคบรรพ แสดงอุปฺสรรค ๒๐ ตัว พร้อมความหมาย ในนิบาตบรรพ แสดงนิบาต เป็น ๒ กลุ่ม คือ วิภตฺตียุตฺต และ อวิภตฺตียุตฺต พร้อมความหมาย

ในปริจเฉทที่ ๗ ท่านตั้งชื่อปริจเฉทว่า อาชฺยาตวิภาค ในปริจเฉทนี้ ท่านสรุปนำเสนอบทอาชฺยาต เป็น ๔ กลุ่ม คือ ฉกาลิกวิธาน วิภรณบรรพ ธาตุปจฺจยปพฺพ นามโยคปพฺพ

ในปริจเฉทที่ ๘ ท่านตั้งชื่อปริจเฉทว่า วากยนฺยุปเทสวิภาค ในปริจเฉทนี้ ท่านสรุปนำเสนอข้อมูลสำคัญที่ นักศึกษาบาลีต้องรู้เป็นส่วนต่อขยาย เป็น ๒ กลุ่ม คือ วายกยนฺยุปเทส และ วาจจวจากพิเศส ในวากยนฺยุปเทส ท่านแสดง การกบรรพ อการกบรรพ ในวาจจวจากพิเศส ท่านแสดง วาจจะ ๘ วาจจะ ๑๐

ในปริจเฉทที่ ๙ ท่านตั้งชื่อปริจเฉทว่า สทฺทตฺตวิภาค ในปริจเฉทนี้ ท่านสรุปนำเสนอข้อมูลสำคัญที่นักศึกษ บาลีต้องรู้เป็นส่วนต่อขยาย เป็น ๖ กลุ่ม คือ สัททปวัตตติบรรพ สัททบรรพ อัถถบรรพ สัททตฺตบรรพ สทฺทสาสท วิภาค อจฺจารณปวัตติ อจฺจารณูปเทส

จุดเด่นของคัมภีร์ ที่รจนาขึ้นแล้วเป็นที่นิยมยกย่องของวิญญูชนทั้งหลาย สำคัญอยู่ที่เนื้อหาสาระ ซึ่งคัมภีร์เหล่านั้น จะเป็นต้นแบบ หรือสังวรรณาก็ตาม หากท่านพระคันธกรจนาจารย์ ร้อยเรียงโดยปราศจากโทษ ๓ ประการ มีปทโทสะเป็นต้น ทั้งยังมีสาระที่ควรเชื่อถือพร้อมด้วยอาศตสถานที่ระบุไว้โดยตรง โดยอ้อม หรือไม่ระบุไว้เลย เพราะ สาระที่ควรเชื่อถือเอนั้นเป็นที่รู้จักกันอยู่แล้ว ในหมู่พหูสุตบุคค

จากการศึกษาแปลเนื้อหา คัมภีร์ปทสังคหะ มีลักษณะเด่น คือ แจกแจงระเบียบบทตามหลักภาษาโดยละเอียด โดยเลือกสรรเฉพาะที่สำคัญมาประมวลแต่งเป็นร้อยกรองเพื่อให้เรียนรู้ได้ง่าย โดยแสดงลำดับบทพร้อมศัพท์แจกตาม สามารถประมวลสาระสำคัญ ได้ดังนี้

๑. วิภตฺตินาม ทั้งเอกพจน์และพหูพจน์ ใช้ในสถานะที่แตกต่างกันไป ทั้งแต่ละวิภตฺต มีอรรถหลายอย่าง วิภตฺต อาชฺยาตก็เช่นกัน มีวิธีใช้ที่บ่งถึงกาล บุรุษเป็นต้น ทั้งมีความหมายไม่น้อย และปัจจัยที่ใช้แทนวิภตฺต ก็มีอรรถไม่น้อยเช่นกัน

๒. ปฐมालา ที่เป็นแม่แบบนั้น ท่านผู้รจนาลักษณะที่ปรากฏใช้โดยส่วนมากในพระบาลีอรรถกถาเป็นต้น
๓. ท่านแสดงศัพท์แจกเหมือนที่คัมภีร์บาลีไวยากรณ์ใหญ่ อย่างคัมภีร์ปทรูปสัทธิเป็นต้น นำเสนอไว้ โดยคัดเลือกคำศัพท์เพิ่มเติมไว้ ให้มากพอ ใช้ฝึกแจกจนเกิดความคุ้นชิน
๔. ได้พบเห็นวิธีแจกปฐมาลาของบทนามด้วยวิภัติทั้ง ๗ คู่ เข้ากับการแจกทมาลาบทอาขยาตด้วยอำนาจนามโยคเป็นต้น
๕. เมื่อแสดงไวยากรณ์ส่วนหลักจบแล้ว ท่านได้แสดงปกิณณกะ ที่รวบรวมวิชาความรู้ส่วนต่อขยาย ที่นักศึกษาใหม่ มีความจำเป็นต้องรู้

จะเห็นว่า คัมภีร์ปทสังคหะ โดยส่วนมากแต่งเป็นคาถา เพื่อสะดวกต่อการท่องจำ ทำความเข้าใจ ลำดับขั้นตอนนำเสนอไม่ซับซ้อน มีลักษณะอาศัยปฐมาลาจากคัมภีร์ต้นแบบ เช่น คัมภีร์กัจจายนะ ปทรูปสัทธิ และสัททนีติไวยากรณ์ เป็นต้น และอาศัยเนื้อความบางส่วนจากคัมภีร์กลุ่มสุโฆธาลังการบ้าง คัมภีร์สัทตเภทจินตาทเป็นต้นบ้าง ดังนั้น ผู้วิจัย จึงได้นำเสนอความเชื่อมโยงของเนื้อความในคัมภีร์ ปทสังคหะ ๖ วิภาคแรก ที่เป็นส่วน สยามุทยนตวิภาคที่ ๗ เป็นตยามุทยนต และ ๒ วิภาคสุดท้ายกับคัมภีร์ที่อาศัยหรือจะเรียกว่าคัมภีร์ต้นแบบในการรจนาคัมภีร์ปทสังคหะ เช่น ปฐมาลา การกระจายบท บทที่นำมากระจายตาม การแสดงลักษณะอาขยาต

นอกจากประเด็นการวิเคราะห์การนำเสนอเนื้อหาในคัมภีร์ปทสังคหะ ผู้วิจัยยังได้นำเสนอการวิเคราะห์ความสัมพันธ์สอดคล้องกับคัมภีร์ต่างๆ คือ คัมภีร์พระวินัย สัททนีติปฐมาลา สุโฆธา- ลังการ สัทตเภทจินตา นิรุตติเภทสังคหะและสัททสารัตถชาลินี วาจจวาลโก วิภัตยัตถะ อภิธานปทีปิกา สัททปาทวินิจฉัย เป็นต้น จากการศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ ทำให้ทราบว่า พระเถระผู้รจนาคัมภีร์ปทสังคหะมีความรู้อย่างกว้างขวางในคัมภีร์ต่างๆ สามารถนำสารสำคัญจากคัมภีร์ต่างๆ มาประมวลเป็นองค์ความรู้แบบสันักะทัดรัด หากเรียนรู้ในปทสังคหะอย่างคล่องแคล่วแล้ว ย่อมอาศัยคัมภีร์ปทสังคหะเป็นบาทฐานเพิ่มพูนความรู้หลักภาษาในคัมภีร์อื่นๆ ได้เป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. ปกรณวิเสสภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาปกรณวิเสโส. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ วิญญาน, ๒๕๓๙-๒๕๔๓.

มหาเถรสมาคม. พระไตรปิฎกฉบับเฉลิมพระเกียรติฯ การจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี พ.ศ. ๒๕๔๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อมรินทร์ปรินติ้ง, ๒๕๔๙.

พระกัจจายนะ. กัจจายนพยานุกรณ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิริยะพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๐.

พระมหาเวทย์ วรณฺญ. ปทรูปสิทธิเบื้องต้นเล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๓๕.

_____. ปทรูปสิทธิเบื้องต้นเล่ม ๒. นครปฐม: โรงพิมพ์สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียนมหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙.

พระอาทิตย์จวงค์. ปทสงคโ. ปรีวรรตตรวจชำระ โดยพระคันธสาราภิงค์. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายการพิมพ์, ๒๕๔๗.

พระมหาสมปอง มุทิโต. คัมภีร์อภิธานวรรณนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์

ปรินต์, ๒๕๔๗.

เวทย์ บรรณกรกุล, ผศ. กัจจายนะเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๔.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.